

Dealtfel, și o clădire relativ mai nouă, cu funcție de grajd, se pare că a fost ridicată tot în această zonă, pe conturul zidului de incintă dispărut astăzi.

Sistematizarea terenului, corespunzând primei faze de construcție a casei, așa cum apare din cercetările efectuate, permite a se determina concepția arhitecturală a casei lui Barbu Clucerul și apoi a lui Cornea Brăiloiu.

Așezarea casei în mijlocul incintei și împărțirea terenului în curte de serviciu și grădină par a face excepție de la curțile domnești și boierești care, în această vreme, aveau amplasate casa într-unul din colțurile incintei, anunțând astfel planul tipic de curte brincovenească, așa cum este la Potlogi.

*
* * *

Sintetizând rezultatele cercetărilor de arhitectură și arheologie efectuate la Casa Brăiloiu și Vădeni, apar două elemente importante:

— Pe de o parte, sistematizarea curții și arhitectura casei din prima fază de construcție, corespunzând secolului al XVI-lea, prezintă caracteristicile unui anumit tip de reședință boierească, care se pare a influențat pe constructorii cana-

ezini și brincovenești, atît în ceea ce privește împărțirea curții în zone specializate (curte de primire, de serviciu și grădină), cît și în ceea ce privește planul parterului cu o pivniță boltită, mărginită pe două laturi de încăperi cu acces direct din exterior.

— Pe de altă parte, este evident că arhitectura brincovenească, la rîndul ei, a influențat fundamental, în a doua perioadă de construcție, corespunzând sfîrșitului secolului al XVII-lea, funcțiile și compartimentarea etajului, cît și plastica arhitecturală, prin utilizarea pietrei sculptate în decorarea unor elemente de compoziție tipic brincovenească, cum sînt coloanele loggiei. Probabil că hrîsovlul din 1700, menționînd că marele ban Cornea Brăiloiu „a ridicat case de piatră”, se referă tocmai la această utilizare a pietrei, întrucît zidăria epocii sale nu folosea piatra ca zidăria contemporană strămoșului său.

În concluzie, se poate spune că acest monument reprezintă unul dintre cele mai importante și mai interesante vechi reședințe ale Olteniei, care păstrează în compoziția sa arhitecturală — rod al reflexului concepției constructive și al plasticii brincovenești — structura și planimetria unei curți boierești de la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

SUMMARY

The Cornea Brăiloiu house in Vădeni is mentioned for the first time in a paper issued by Constantin Brincoveanu's court on March 10th, 1700, saying that the great Ban Cornea Brăiloiu built a stone house over a previous settlement which had belonged to his forefather Barbu Cluceru, who seems to have lived in late 16th century.

The house has a ground and first floor, the former including a great vaulted cellar, sheltered on two sides by rooms leading into the courtyard, the latter with rooms lying on both sides of a median passage. The building underwent many changes in time, mainly towards the end of the 19th century.

Architectural and archaeological research carried out for restoration purposes have attributed the brickwork on the ground floor, and possibly that on the first floor too, to the first building stage, i.e. the 16th century.

Works undertaken in late 17th century pointed out a loggia built on the first floor, adorned with stone columns carved in a brancovenian fashion, adjoining a sanitary accommodation, and on the northern façade, a protruding body playing the role of a "sacnăsiu". The typically brancovenian compositional plan is completed by look out tower with a

wooden staircase running into the building, on the side opposite to the loggia.

Archaeological research has determined, besides the 16th century foundations, architectural items and the precincts brickwork delimiting two courtyards, an eastward courtyard for annexes-guest-welcoming and a westward garden viewed from the loggia.

The surveys carried out at the Costea Brăiloiu house lead us to the following conclusions:

— The precincts structure and the first level architecture corresponding to the first building stage display certain features which distinguish it from other buildings of the same epoch, and possibly exert an influence upon Constantin Brincoveanu's master builders.

— Brancovenian architecture, enhanced in greatness by the Potlogi Castle, considerably alters the transformations brought by Cornea Brăiloiu upon the older building both in the plan and façade composition and in the architectural plasticity, due to the presence of the carved stone.

These characteristics of the Cornea Brăiloiu house make it one of the most significant civil buildings in the whole Oltenia, from the point of view of both its old age and its valuable architectural features.

PICTURA MURALĂ A UNOR MONUMENTE DIN SIBIU

ANDREI KERTESZ-BÁDRUS

Cu puține excepții, respectiv fresca din biserica evanghelică¹ și aceea din imobilul din Piața 6 Martie nr. 22², bibliografia referitoare la pictura murală din Sibiu este destul de săracă. Din cadrul ei putem aminti doar lucrarea lui Emil Sigerus *Von alten Hermannstadt*³, cîteva articole ale aceluiași autor, publicate cu ocazia unor descoperiri de la începutul

secolului⁴ și un studiu al lui Pavel Binder care corelează informațiile provenind de la E. Sigerus cu datele referitoare la pictura murală din Brașov⁵. Explicația acestei stări de fapt se datorează puținătății materialului figurativ ce s-a păstrat, o mare parte din operele care au existat la Sibiu fiind cunoscute doar în mod indirect, din documente, descrieri, fotografii sau copii.

Deși existența pictorilor și, implicit, a picturii este atestată documentar din al VIII-lea deceniu al secolului al XIV-lea, pînă la 1400 fiind cunoscuți în Sibiu nu mai puțin de 3 pictori⁶, către mijlocul secolului următor sau, mai precis, pînă la 1445 de cînd datează remarcabila frescă a lui Johan-

¹ Principalele referiri bibliografice se găsesc în: Reissenberger, L. *Die evang. Pfarrkirche A. B. in Hermannstadt*, Hermannstadt, 1884; V. Roth, *Deutsche Kunst in Siebenbürgen*, München, 1906; A. Hekier, *Ungarische Kunstgeschichte*, Berlin, 1937; D. Radocsay, *A középkori Magyarorság falképei*, Budapest, 1954; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, I, București, 1959; V. Drăguț, *Arta gotică în România*, București, 1980.

² V. Drăguț, *O pictură murală laică din Sibiu la 1631*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, IX, 2/1962; A. Haldner, *Der Jagdfries (1631) im Haus nr. 22 auf dem Kleinen Ring*, in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 14, 1/1971; idem, *Tematica picturilor murale din Piața 6 Martie Sibiu*, în *Studii și comunicări*, Muzeul Brukenthal — arheologie-istorie, nr. 21, 1981, p. 93—97.

³ E. Sigerus, *Von alten Hermannstadt*, I—III, Hermannstadt, 1922—1928.

⁴ Idem, *Waren die Wohnungen unserer Vorfahren bemalt?*, in „Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, XIII, 1890, p. 1—2; idem, *Alle Wandbilder*, in „Korrespondenzblatt...”, XXV, 1902, p. 162—163; idem, *Altes Wandbild*, in „Korrespondenzblatt...”, XXXII, 1911, p. 138.

⁵ P. Binder, *Date despre picturile murale din secolul al XVI-lea dela Brașov și Sibiu*, in „Buletinul monumentelor istorice”, XL, 2/1971.

⁶ În intervalul 1372—1400 sînt menționați la Sibiu pictorii Johannes (1372, 1380), Jacobus (1373), Nicolaus (1386).

nes de Rozenaw, din biserica evanghelică, nu avem informații concrete despre pictura care s-a dezvoltat aici. Faptul că lăcașurile de cult erau prevăzute cu picturi murale ne-o dovedește însă și o fostă capelă din Piața Griviței nr. 17. Actuala construcție, o casă de locuit din secolul al XIX-lea, include în zidăria sa o capelă a cărei boltă s-a prăbușit în 1838⁷. S-a păstrat, însă, absida poligonală, pereții din vecinătatea celui estic fiind pictați. Perețele nord-estic era decorat cu doi sfinți, dintre care s-a păstrat doar portretul unuia (posibil Sf. Ioan Botezătorul) ca și câteva contururi, iar cel sud-estic probabil cu scena Răstignirea, din care a rămas doar o siluetă a unui personaj într-o mantie roșie (Sf. Ioan Evanghelistul?). În partea superioară a peretelui nord-estic se mai păstrează și o bandă ornamentală de tip geometric. În baza analizei portretului și a acestei ornamentații, apreciem că pictura datează de la mijlocul secolului al XV-lea.

Și alte capele din Sibiu fuseseră pictate în intervalul dintre secolul al XV-lea și al XVII-lea. Nu ne referim la capela Sf. Iacob, care a avut o soartă aparte prin faptul că în 1592 a devenit sediul Bibliotecii gimnaziului sibian, fiind decorată cu o pictură cu caracter laic, ci la o clădire ce exista în actuala Piață a Republicii, în vecinătatea casei Fieltsch; clădirea a fost demolată în 1830, dar dintr-o descriere, datorată unuia dintre proprietarii ei, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Johann Jacob Abrahami, aflăm că, pe lângă o serie de blazoane pictate sau sculptate în piatră, există și o capelă cu reprezentarea Fecioarei Maria⁸.

În clădirea Centrului de librării (str. 1 Mai nr. 17) se află o încăpăre pe pereții căreia au fost descoperite scenele Judita și Holofernes și Estera și Ahasverus⁹. Probabil că lucrarea, actualmente sub tencuială, trebuie atribuită cronologic celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea sau începutului celui următor.

O altă clădire având picturi murale cu temă religioasă, din păcate sub tencuială, este situată pe str. Turnului nr. 14. Clădirea are pereții de la etajul I pictați cu reprezentări din Vechiul Testament (Suzana la baie și Visul lui Iacob) și scene satirice la adresa unor călugări catolici¹⁰, teme ce conduc la ipoteza că lucrările trebuie atribuite perioadei de după Reformă, ca o reacție anticatolică.

Pictura murală s-a bucurat de o deosebită prețuire în clădirile patriciatului sibian. Casa lui Mathias Semringer, ce fusese ridicată în 1688 în locul actualei școli generale de pe str. Avram Iancu, avea pereții etajului I pictați cu scene biblice¹¹. Și alte clădiri de pe această stradă, cîndva sedii ale aristocrației sibiene, fuseseră decorate cu fresce¹², dar acestea nu s-au mai păstrat decît în mică măsură, o decapare parțială din 1968 ducînd la descoperirea, în actualul sediu al Consignației, a unei porțiuni de frescă reprezentînd un personaj călare¹³. Casa comitelui Frankenstein (str. N. Bălcescu nr. 2) avea la parter o galerie a comiților sași, începînd cu Markus Pempflinger. În 1731, Samuel Rebentisch a dispus restaurarea acestor picturi și pictarea unor portrete noi și a unor reprezentări a naționalităților din Transilvania, în port popular¹⁴. Deși picturile s-au distrus integral, informațiile despre existența lor sînt deosebit de prețioase; galeria de portrete este o dovadă a spiritului renașcentist ce pătrunsese și la Sibiu, dovedind legăturile artistice ale Transilvaniei cu restul Europei, unde galeriile „bărbaților iluștri” erau la mare vogă.

Casa primarului Reissner (Piața Republicii nr. 16) avea salonul de la etajul I dinspre fațadă în întregime pictat. O decapare parțială din 1902 a permis efectuarea de fotografii (Muzeul Brukenthal — secția istorie — grafică documentară nr. inv. 17613, 17654 și 17655), în baza cărora se pot face unele precizări. Pictura acoperă în întregime pereții, fiind dispusă pe două registre; separarea scenelor este realizată cu ajutorul unor benzi ornamentale. După ce, în prima fază, E. Sigerus a făcut doar o sumară descriere a acestora (construc-

ția unei cetăți, asediul, transportul unor ranți etc)¹⁵; într-o fază ulterioară autorul a apreciat că ar fi vorba de o ilustrare a războiului troian¹⁶, fără a vorbi însă de cronologia acestora. În ceea ce ne privește, în baza analizei fotografiilor și pe baza portalului clădirii, datorat sculptorului Elias Nicolai și datat 1652¹⁷, an în care clădirea a suferit probabil serioase refaceri, considerăm pictura ca fiind de la mijlocul secolului al XVII-lea; stilistic ea este în legătură cu gravurile lui M. Merian.

În 1957 a fost descoperit un ansamblu de pictură murală în Piața 6 Martie nr. 22. Nu dorim să insistăm prea mult asupra acestuia dat fiind că face obiectul unui studiu¹⁸, mîrginindu-ne doar la a-l prezenta pe scurt. Cuprinde, pe două registre, trei scene figurative: o scenă de judecată, Estera și Ahasverus (apreciată de V. Drăguț ca Judecata lui Solomon¹⁹); alegoria fericirii și o friză cu scene de vînătoare. Lucrarea este datată 1631. Clădirea a aparținut comitelui Sachs von Harteneck la sfîrșitul secolului al XVII-lea²⁰.

Sondaje mai recente în așa-numita casă a comitelui (Piața Republicii nr. 8) au permis identificarea unor picturi murale nefigurative, ornamentale, de tip floral, la etajul I, și o decorație cu stele aurii pe fond albastru, într-o încăpăre de la parter²¹. O frumoasă pictură de tip floral se găsește într-o încăpăre din clădirea de colț, dintre străzile Azilului și Karl-Marx, lucrare pe care o cunoaștem dintr-o fotografie din 1922 (Muzeul Brukenthal — secția istorie-grafică documentară nr. inv. 32535). Este o fotografie frontală a unuia dintre pereții încăperii, cuprinzînd în stînga și o porțiune dintr-un perete lateral. Ambii pereți sînt pictați cu ornamente florale mari și volute accentuat decorative. Central, pe perețele frontal, se deslușește silueta unei păsări mari cu o potcoavă în cioc. După caracterul decorativ, apreciem că pictura aparține sfîrșitului secolului al XVII-lea.

Clădirile cu caracter public fuseseră și ele pictate. Capela Sf. Iacob — biblioteca gimnaziului — care a fost demolată în 1898 — avea figurile reformatorilor Luther și Melancton, ale unor personalități sibiene — primarii Petrus Haller și Johann Bayer, judele regal Albert Huet și directorul gimnaziului, Johann Sturm²² (copii ale unora dintre aceste picturi murale executate de pictorul Karl Hann von Hanenheim se păstrează la Muzeul Brukenthal — galeria de artă — nr. inv. 503—505). Frescele fuseseră executate în anul 1592. După informațiile lui P. Binder²³, alături de aceste personaje figurau și portretele mai multor filozofi antici, la fel ca și la biblioteca gimnaziului din Brașov. Turnul Sfatului avea și el picturi murale; informația se păstrează dintr-o mențiune indirectă din care aflăm că pictorul Johann David a fost surprins de cutremurul din 1588, murînd în timp ce lucra la pictarea acestui turn²⁴.

Alături de pictura murală de interior a existat la Sibiu și aceea de exterior care s-a extins pe porțile și zidurile cetății, pe fațadele unor clădiri. În 1566 Georg Meler (Moler) picta o cetate pe una din porțile orașului²⁵. Ceva mai tirziu, Hans Böhm picta un peisaj pe zidul cetății, în apropierea Porții Ocnei²⁶; tot acolo exista și o imagine a unei lupte cu turcii²⁷. Pictarea blazoanelor era și ea frecventă. O primă mențiune de acest gen figurează în socotelile orașului din 1497 cînd Valentinus Pictor picta „armele orașului” pe clădirea „noii primării”²⁸ (actualmente — Primăria veche — str. 1 Mai nr. 2). În

¹⁵ Idem, *Alle Wandbilder*, p. 162—163.

¹⁶ Idem, *Vom alten Hermannstadt*, I, p. 77.

¹⁷ G. Gündisch, *Der Hermannstädter Bildhauer und Steinmetz Elias Nicolai*, în „Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Bukarest, 1976, p. 254.

¹⁸ A. Haldner, *Tematica picturilor murale...*

¹⁹ V. Drăguț, *O pictură murală laică...*

²⁰ A. Dumitrescu-Jippa și N. Nistor, *Sibiul și finutul în lumina istoriei*, I, Cluj-Napoca, 1976, p. 224.

²¹ A. Haldner, *Tematica picturilor murale...*

²² P. Binder, *op. cit.*, p. 17.

²³ Ibidem, p. 17.

²⁴ W. Wenrich, *Künstlernamen aus siebenbürgisch-sächsischer Vergangenheit*, în „Archiv des Vereines für siebenbürgischer Landeskunde“, XXII, 1889, p. 70—71.

²⁵ P. Binder, *op. cit.*, p. 19.

²⁶ W. Wenrich, *op. cit.*, p. 71.

²⁷ P. Binder, *op. cit.*, p. 16.

²⁸ * * *, „Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven“, I, Hermannstadt, 1880, p. 252.

⁷ E. Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, I, p. 13.

⁸ Ibidem, p. 76.

⁹ Idem, *Waren die Wohnungen unserer Vorfahren bemalt?*, p. 2.

¹⁰ Idem, *Altes Wandbild*, p. 138.

¹¹ Idem, *Vom alten Hermannstadt*, I, p. 78.

¹² Idem, *Alle Wandbilder*, p. 163.

¹³ A. Haldner, *Tematica picturilor murale...*

¹⁴ E. Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, I, 68 și II, 98.

1554—1555 pictorii Benedictus și Christian din Sighișoara realizau la Sibiu un ceas solar²⁹; mai târziu, în 1561, socotelile orașului menționează o lucrare similară³⁰.

În mare parte picturile murale sibiene s-au distrus iar cele ce se păstrează mai mult de jumătate sînt sub tencuiei în spații de locuit sau comerciale, ceea ce face ca aceste valori să nu fie incluse în circuitul public. Ele ar putea, în urma restaurării, să fie mărturii concrete ale unei arte de tip citadin care, așa cum s-a văzut, s-a dezvoltat, cu pregnanță, la Sibiu, conturînd unele din direcțiile în care se va dezvolta și pictura

²⁹ P. Binder, *op. cit.*, p. 19.

³⁰ K. Albrich, *Die Sonnenuhr an der Hermannstadter Kirche*, în „Korrespondenzblatt...“, VI, 1883, p. 86.

murală a secolului al XVIII-lea. Că pictura murală sibiană a atins un nivel înalt o dovedește și faptul că Georg Hermann, pictorul sibian care în 1650 restaura fresca lui Johannes de Rozenaw, a fost angajat pentru decorarea pereților palatului episcopal de la Alba Iulia³¹.

La Sibiu, și cu siguranță și în alte orașe transilvănene, s-a dezvoltat, în intervalul dintre secolul al XV-lea și al XVII-lea, genul picturii murale, adaptîndu-se necesităților impuse de dezvoltarea societății în decursul celor trei secole.

³¹ E. Sigerus, *Von alten Hermannstadt*, I, p. 98—99.

GRUPURILE STATUARE DE LA CASELE BANULUI DIMITRIE GHICA

PETRE OPREA

Dacă avem cunoștință, din numeroasele relatări și știri, despre cele petrecute decenii de-a rîndul în fosta casă bucureșteană a banului Dimitrie Ghica, în privința înfățișării acesteia, ele sînt extrem de puține și foarte lacunare. Știm doar că a fost construită la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, că era alcătuită de fapt din două corpuri dispuse paralel, fiecare cu cîte un etaj, și că se afla pe Podul Mogoșoaiei, actualmente Calea Victoriei, pe locul unde se află azi teatrul Giulești și al scuarului din fața lui. Dar Dimitrie Ghica nu s-a putut mîndri mult cu casa, întrucît, în 1808, a murit lăsînd-o moștenire fiului său cel mai mare, Costache, zis Brigadiru pentru că slujise în armata rusă ca general de brigadă. La rîndul lui, nici acesta nu s-a bucurat prea mult de ea.

Deoarece, în 1812, arsese pînă la temelie palatul domnesc din Dealul Spirii, Caragea Vodă a închiriat casa — nu se știe dacă de bunăvoie proprietarului —, fiind cea mai spațioasă clădire bucureșteană. Scriitorul N. Filimon ne relatează că, la acea dată, ea era compusă „dintr-un șir de case cu două rînduri, ce începeau din ulița Mogoșoaiei și se terminau dinaintea caselor generalului Herăscu, pe ulița numită a Școalei¹. Arhitectura acestui palat era vagă și neterminată: era o zidire sau o grămădire de material în care se vedeau mai multe ordine de arhitectură imitate în ceea ce au ele mai grosolan și mai nere-

¹ Actualmente str. Academiei.

Fig. 1. Portal.

Fig. 2. Portal.

